

Denique S. Hieronymus : « Computrescit, inquit, in stercore cuius Deus venter est, et qui dicit : Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. » Sicut enim luxuriosus in morbo Gallico; ita gulosus in phlegmonibus, vomito et sordibus suis putrescit, et sic accipi potest versio Chaldaei : *Computruerunt dolia vini*, id est ebriosi et gulosi ventripotentes, utpote quorum venter doliium est. Ita Delirio, *adagio* 679.

DEMOLITA SUNT (vastata vel combusta a Chaldeis) HORREA.

DISSIPATA SUNT APOTHECAE, — *g. d.* Apothecae in quibus grana et annona recondebantur, eversae sunt ab hoste, vel collapse ex incuria colonorum, eo quod non habent frumenta quae in illis reponerent, ac consequenter nec sumptus ad earum secta tecta restauranda : « quoniam confusum est (exaruit, periit, ut dixi vers. 10) triticum. »

18. QUIA NON EST PASCUA RIS. — Veteres Latini usurpaverunt *poscum* in genere neutro, et in plurali *pascua* substantive; sed adjectivae vocabant sylvam, vel regionem pascuam, aequae ac agrum pascuum, et rura pascua. Hinc vox *pascua* adjectiva, scilicet regio, vel terra, transit in substantivum. Scriptura enim tam usurpat *pascua* pascuae in singulari, quam *pascua* pascuorum in plurali, ut *Psal.* XXII, 2 : « In loco pascuae ibi me collocavit. » *Job*, XXXIX, 8 : « Montes pascuae suae. » I *Paral.* IV, 40 : « Invenieruntque pascuas uberes. » *Psal.* LXXXVIII, 43 : « Oves pascuae tuae. » *Isaia* XXXVII, 27 : « Gramen pascuae. » *Ezech.* XXIV, 18 : « Reliquias pascuarum. » Denique Antonius Nebrissensis in *Dictionario* notat tam dici pascua pascuae, quam pascua pascuorum. Desinant ergo novantes nostrum interpretem quasi illationum suggillare, eique barbarismum impingere.

19. AD TE, DOMINE, CLAMADO. — In tantis tamque immedicabilibus malis unum superest confugium, ut scilicet tuam, o Domine, opem implorem; tu enim solus potes et soles extremis malis mederi, cum a tuis toto corde invocaris.

QUA IGNIS (succensus ab homine) COMEDIT SPECIOSA DESERTI, — *g. d.* Chaldaei succenderunt speciosas villas, hortos, arbores, segetes, etc., Judaeorum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Ribera et alii (1).

(1) Describitur summa siccitas, quae et ipsa causa fuit

Causam doloris et planctus, ait Hugo de S. Victore, « subdit magna detrimenta. Detrimta vero sunt haec, putredo foetida jumentorum, anxietas animalium, interitus pecorum, demolitio horreorum, apothecarum dissipatio, pascuae inaniatio, quorum causa haec est, speciosorum combustio, lignorum succensio, fontium exsiccatio. »

Mystice idem : Quatuor sunt « speciosa deserti, » puta bona spiritualia Ecclesiae et animae sanctae, quae ipsa peccando deperdit, scilicet, « praecipua, exercitia, virtutes, charismata. Praecipua sunt ad sanitatem : exercitia ad fortitudinem : virtutes ad formam : charismata ad audaciam. Laetitia est de transitoriis : exultatio de aeternis. Haec autem alimenta, quae sunt exultatio et laetitia, perierunt de domo Dei, id est de Ecclesia; quia praecipua calcantur, virtutes contemuntur, exercitia perierunt, charismata recesserunt. »

20. SED ET BESTIAE AGRI, — *g. d.* Non solus ego, nec soli homines, sed et bestiae esurientes et sitientes, uti solet area siccata imbrem silire, v. g. oves suo balata, boves et vaccae mugiti, asini rudita, etc., ad te, o Domine, suspiciunt et vociferantur, diversis, ait Rufinus, faucium sonis, velut dissona consonantia, et musico conceant, taciteque opem tuam implorant, postulant a te in tanta fame et siti pabulum et potum; fontes enim « exsiccati sunt » a Chaldeis, qui eos vel obturaverunt, vel rivus eorum interruperunt et averterunt, ne in urbem influerent. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Lyranus.

Tropologicè Rupertus : Homines, ait, brutis similes sunt, qui ingemisere nesciunt, nisi pro penuria cibi, nullum habentes dolorem de peccatis suis, et solum esse miserum sive dolendum reputantes, si ventri quippiam desit.

Rursus Hugo de S. Victore : « Jumenta, ait, sunt luxuriosi : armenta, curiosi : pecora, gulosi : animalia, petulantes et cupidissimi : bestiae, simplices et idiote : herbae, authenticae eloquia : apothecae,positorum volumina : pascua, passiones sanctorum et gesta : sterocora sunt villa et peccata : fontes aquarum, doctores populorum : ignis, cupiditas : flamma, luxuria. »

enr locustae uberior provenirent. De his enim ita Minius, *Hist. nat. lib. XI, cap. XXIX* : « Vernis aquis intereunt ova, siccio vere major provenit. » Siccitatem favere locustarum provenit, docet etiam multis exemplis Iguatus de Assis in libro *De Locustis*.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit horrorem diei exortii Jerusalem per Chaldaeos, et sub ejus typo allegorice horrorem diei iudicii describere et comminari. *Inde, vers. 12, hortatur omnes ad poenitentiam et ploratum, ut Deum sibi reconciliant, itaque has ejus minas evadant. Tertio, vers. 18, poenitentibus promittit salutem per Cyrum, et multo magis per Christum Doctorem justitiae, per quem effundet Spiritum Sanctum in fideles. Denique, vers. 30, dat signa pravia iudicio et iudicii Christo (1).*

1. Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terrae : Quia venit dies Domini, quia prope est. 2. Dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et turbis : quasi mane expansum super montes populus multus et fortis : similis ei non fuit a principio, et post eum non erit usque in annos generationis et generationis. 3. Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma : quasi hortus voluptatis terra coram eo, et post eum solitudo deserti, neque est qui effugiat eam. 4. Quasi aspectus egorum, aspectus eorum : et quasi equites sic current. 5. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exsiliunt, sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam, velut populus fortis preparatus ad praelium. 6. A facie ejus cruciabantur populi : omnes vultus redigent in ollam. 7. Sicut fortes current, quasi viri bellatores ascendent murum : viri in visus suis gradiuntur, et non declinabunt a semitis suis. 8. Unusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt : sed et per fenestras cadent, et non demolientur. 9. Urbem ingrediantur, in muro current : domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi viri. 10. A facie ejus contremuit terra, moti sunt caeli : sol et luna obtenebrati sunt, et stellae retraxerunt splendorem suum. 11. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui : quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia et facientia verbum ejus : magnus enim dies Domini, et terribilis valde : et quis sustinebit eum? 12. Nunc ergo dicit Dominus : Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, et in fletu, et in planctu. 13. Et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum Deum vestrum : quia benignus et misericors est, patiens et multa misericordiae, et praestabilis super malitia. 14. Quis scit si converteratur, et ignoscat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium et libamen Domino Deo

(1) Descriptam terram siccitate et locustis vastatam, sequitur jam in sensu primo literali ut in praeced. cap. ipsius irruentium locustarum agminis descriptio elegantissima, quam quidem locustarum et hostium irruptionem ut dicit Dominus futuram praedicit.

Pauco, ad inveniendum terrorem, notat Propheta hujus diei, *primo*, proximam instantiam, 1; horrorem, universalitatem et excessum, 2; comitatum violentum et vastatorem, 3; *secundo*, speciatim enumerat excessorum armaturam, impetum et vim nocendi, 4-6; irruptionem, et ordinatam et omnia perstringentem, 7-9; robur ac multitudinem, omnia confusione ac terrore completentem, 10, 11.

Secundo, ad excitandam poenitentiam, *primo*, requirit tanquam proprietatem, sinceram cordis conversionem et dolorem, 12, 13; *secundo*, promittit tanquam effectum remissionem culpe et commutationem poenae; *tertio*, suadet, tanquam adjumentum, commencium omnium Judaeorum exercitationem, 15, 16; *quarto*, praescribit, tanquam formam praedicationis, orationem a sacerdotibus faciendam, 17.

Tertio, consequens est secutura ad populi conversionem felicitatis promissio :

Primo, promissio generalis de zelo Dei pro terra et benignitate pro populo Judaee, 18.

Secundo, promissio specialis, pertinetis ad Testamentum vetus, *primo*, de fecunditate et abundantia fructuum, 19; *secundo*, de maiorum et hostium propugnatione, exterminatione et ignominia, 20; *tertio*, de regni securitate, splendore et magnificentia, 21; *quarto*, de felicitate terrae, 22.

Tertio, promissio specialior, pertinetis ad Testamentum novum, *primo*, de doctore justitiae et opportunitate gratiae, 23; *secundo*, de donorum et virtutum supernaturalium abundantia, 24-26; *tertio*, de presentia Dei et singulari tutela, 27; *quarto*, de effusione donorum Spiritus Sancti, 28, 29.

Quarto, datur veluti pravia synopsis de die et iudicio Domini gentes olim expectante, quam in capite sequi prosequitur Propheta; et *primo*, recensentur signa iudicium praecedentia, 30; *secundo*, indicatur dies iudicii, 31; *tertio*, praedicitur fideliarum salus et evasio ex periculo, 32

vestro? 15. Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium, vocate cœtum, 16. congregare populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, congregare parvulos, et sugentes ubera: egredietur sponsus de cubili suo, 17. Inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes ministri Domini, et dicent: Parce, Domine, parce populo tuo: et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eis nationes. Quare dicunt in populis: Ubi est Deus eorum? 18. Zelatus est Dominus terram suam, et pepercit populo suo. 19. Et respondit Dominus, et dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et oleum, et replebimini eis: et non dabo vos ultra opprobrium in gentibus. 20. Et eum, qui ab Arahione est, procul faciam a vobis, et expellam eum in terram iniviam et desertam: faciem ejus contra mare Orientale, et extremum ejus ad mare novissimum: et ascendet fetor ejus, et ascendet putredo ejus, quia superbe egit. 21. Noli timere, terra, exsulta et letare: quoniam magnificavit Dominus ut faceret. 22. Nolite timere, animalia regionis: quia germinaverunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus et vinea dederunt virtutem suam. 23. Et filii Sion, exsultate, et letamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem justitiam, et descendere faciet ad vos imbrem matutinum et serotinum, sicut in principio. 24. Et implebuntur aræ frumento, et redundabunt toreularia vino et oleo. 25. Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et crucea: fortitudo mea magna, quam misi in vos. 26. Et comedetis vescentes, et saturabimini: et laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum: et non confundetur populus meus in sempiternum. 27. Et scietis quia in medio Israel ego sum, et ego Dominus Deus vester, et non est amplius: et non confundetur populus meus in æternum. 28. Et erit post hæc: Effundam spiritum meum super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae; senes vestri somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. 29. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. 30. Et dabo prodigia in cœlo, et in terra sanguinem, et ignem, et vaporem furni. 31. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem: antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. 32. Et erit: omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, et in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus, et in residuis, quos Dominus vocaverit.

1. UULATE, — non tam voce, quam buccina: hebraice enim est שָׁרָרָה *taru*, id est *tarantara* *insonate*; Tigrina: *Classicum canite*, scilicet triste et horronum, quale solet cani in adventu hostium; in prælio, in strage et excidio, *g. d.* En adventat hostis, adest Chaldaeus, instant urbi obsidio et vastitas; personate ergo tubis, tum ut ad arma, tum potius ut ad Deum in templum omnes confugiant, Deique opem implorent et impetrent; acibi habeant aut asyllum, aut sepulcrum.

IN MONTE SANCTO ME0, — in templo et arce montis Sion.

CONFURENTUR (Tigrina, *contremiscant*) OMNES HABITANTES TERRÆ — nostræ, puta Judææ; ac tremuli et consternati Dei auxilium unanimes una voce omnes inclamant.

1 et 2. QUA VENIT DIES DOMINI (puta dies iudicii et vindicte Domini, quam Dominus in Judæos exercerebit per Chaldaeos. Unde hæc dies a Joële MOX VOCANTUR) DIES TENERARUM ET CALIGINIS, DIES NUBIS ET TURBINIS, — id est summe funesta, tristis, nubilata et calamitosa, in qua præ merore Judæi caligabunt oculis, ut videatur merities eis

esse caligo, omniaque videantur sibi videre tenebrosa et atra. Sicut enim lux est symbolum et causa lætitiæ et prosperitatis; ita tenebræ sunt symbolum tristitiæ, adversitatis, et carceris ac captivitatis. Ad litteram ergo loquitur de die excidii Jerusalem; tropologicè de die mortis, iudicii et excidii orbis, cum Archangelus canet tuba novissima, 1 *Corinth.* xv, 52. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Albertus, Hugo, Arias, Ribera et alii (1).

QUASI MANE, — *g. d.* Uti mane quaquaversum

(1) Sunt qui tenebrarum mentionem hic non figuratè, sed proprie capiendam censent, inquit Rosenmüller, cum in descriptione locustarum plaga *Ægypto* immisæ, ignem illarum multitudinem terram obscurasse dicitur *Exod.* x, 15. De illis Plinius quoque *Nat. hist.* xi, 11: «Solem obumbrant, sollicitis suspotentibus populi, ne suas operiant terras.» Shaw Anglus, de præstantissimis itinerum Commentariis celebris, de locustarum agminibus, que dom ipse in istis oris versaretur, terras populabantur, haud multo aliter quam vates noster, pag. 331, vers. gall.: «Vers le milieu d'avril, elles s'étaient si prodigieusement augmentées, qu'au plus fort du jour, elles formaient des espèces de nuées qui obscurcissaient le soleil.»

se spargit aurora, et prima lux solis, qui statim ut oritur omnia suis radiis illustrat, omniaque sua luce occupat; ita populus multus et fortis, nimirum locustæ hæc, de quibus dixi cap. i, 4, puta Chaldaeorum agmina, celerime omnes Judææ montes occupabunt. Persistit enim in parabola et allegoria locustarum: «Hoc autem, inquit S. Hieronymus, «de locustis dicitur, ut de hostibus intelligatur; ut dum locustas legimus, Babylonios cogitemus.» Ita et Theodoretus, Remigius, Hugo, Clarius et alii; et patet ex sequentibus, ubi eos comparat equis et equitibus. Hæc enim similes sunt locustæ, non Chaldaei, qui non similes, sed ipsimet erant equites (1).

Aliter Arias, *g. d.* Sicut mane luce oriente et occupans montes, tenebræ coguntur in valles; ita venientibus Chaldaeis montesque occupantibus, tenebræ calamitatis et vastitatis coguntur in Judæam et in Jerusalem. Illi ergo erit «dies tenebrarum et caliginis,» ut præcessit; cum Chaldaeis aliisque gentibus erit mane lucidum, letum et felix.

SIMILIS EI NON FUIT A PRINCIPIO, ET POST EUM NON ERIT USQUE AD ANNOS GENERATIONIS ET GENERATIONIS, — *g. d.* Per duas, vel per multas generationes et sæcula, nullus hostis nocentior fuit, aut erit Judææ, quam Chaldaei. Nam post plura sæcula, Romanos sub Tito et Vespasiano magis illi nocuisse, planeque eam evertisse et desolasse liquet ex Josepho, et ex moderna Judæorum per totum orbem dispersione. Ita Theodoretus.

3. ANTE FUGIEM EJUS IGNIS VORANS (2), — *g. d.* Quidquid atigerit hic populus locustarum, puta Chaldaeorum, id ipsum totum ipse quasi flamma vorax consumet; ita ut ignem manibus preferre, eoque omnia afflare et concremare videatur, adeo ut omnia in solitudinem redigat, et post se non nisi carbones et cineres relinquat. Ita S. Hieronymus. Est catachresis.

Aliter Sanchez: Ignis hic, inquit, est qui preferrebat regibus et castris Chaldaeorum, quasi comes et dux vie; ignem enim ut Deum colebant Chaldaei. Ignis ergo erat eis quasi militare signum, minans et portendens incendia, cædes et strages. Idem a Chaldaeis, his eversis, acceperunt Persarum reges, quibus prælatum fuisse

(1) Verbis quasi mane, seu ut aurora, locustarum agmina late et cito se diffundentia depingi putant interpretes nonnulli, inquit Maurer, nescio an rectius illa referas ad flavescens splendorem, qui appropinquanti bus locustarum agminibus in cœlo apparet, quique oritur ex repercussu alis locustarum sole.

(2) «Ante faciem ejus,» scilicet populi locustarum venientis, omnis fere consumit ignis, exurot flamma reliqua. Rosenmüller: «Hæc (Edmann, *Fasc.* VI, cap. viii, eo refert, quod loca locustis vastata vere tanquam igne adusta apparent, referente Mariti in itineris per Cyprum insulam facit, *Comment.* part. I, pag. 258, cum locustæ non segetes tantum et graminia, sed radices etiam consumunt.

ignem docet Xenophon, lib. VIII *Cyropædis*, Curtius, lib. III, et alii. Sic et Holoferni præferrebantur lampades ardentes et ignitæ, *Judith* x, 17, juxta Septuaginta. Hunc ergo hujus loci sensum dat: Præcedet castra hostilia in Judæam prophanitatis ignis vorax, proprium insigne Chaldaeorum; subsequetur alius quem sparget hostis, ut Judæam, quæ prius erat hortus voluptatis, comburat et desolet. Simili modo et causa vidit Jeremias, cap. i, ollum accensam, qua portendebatur adventus Chaldaeorum, qui omnia ferro et flammis erant vastaturi. S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 13, ex Septuaginta sic legit: *Anteriora ejus, hortus voluptatis; posteriora autem, campus exterminii;* sicque explicat: «Joel, inquit, hinc verbis deplorat terræ corruptionem, et famis cruciatum, tragice pristinae pulchritudini posterorum deformitatem opponens,» *g. d.* Terra, quæ prius erat florida et frugifera, postea effecta est arida et squalida, ac quasi exterminata.

4. QUASI ASPECTUS EQUORUM, ASPECTUS HORUM, — *g. d.* Hæc castra locustarum, quæ representant Chaldaeorum agmina, erunt similia equis et equitibus. Ita S. Hieronymus. Locusta enim speciem habet equi armati, et equitis cataphracti; unde italice vocatur *cavalleta*, id est ephraus. Huc aludit S. Joannes in suis locustis futuris sub fine mundi *Apoc.* ix, 7: «Similitudines, ait, locustarum similes equis paratis in prælium;» et vers. 9: «Et habebant loricas sicut lorices ferreas, et vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.»

5. SICUT SONITUS (strepitus et crepitus) FLAMMÆ IGNIS DEVORANTIS STIPULAM, — quasi dicat: Sicut flamma stipulam allambens et succendens strepit et crepat; sic strepit hæc locustæ, id est Chaldaei, cum arva Judææ instar stipularum ardentem et adurent (3).

6. OMNES VULTUS REDIGENTUR IN OLLAM. — Chaldaeus: *Nigrescent quasi olivæ, scilicet præ timore et pavore.* Timor enim sanguinem reducit ad cor, ut illi quasi arci in periculo consulant; unde extreme partes velut exanimæ et exsangues pallescent, mox, metu ingravescente, nigrescunt. Lævis enim metus pallorem; gravis, ut est mortis nigredinem inducit, ut facies, inquit Rufinus, «future mortis lurido vestiatur: hinc non solum pallescunt, sed etiam penitus atrabuntur» (sic enim lego cum Delrio, *adagio* 909, non attra-

(3) Forskal in *Descript. animal.* pag. 81, apud Rosenmüller: «Transentes grylli super verticem nostrum sono magne cataractæ fervebant.» *Sicut sonitus flammæ ignis, etc.* Alia similitudine, ut bene notat Ackermann, strepitum illarum exprimit, desumpta ab igne strepitante, quo stipulas in agris exurant Orientales. Plinius, *Hist. nat.* lib. XI, cap. xxix: «Tanto volant paucorum stridore, ut alie alites cedantur.» Cyrillus apud Rosenmüller: «Eas non citra strepitum in agris decidere dicunt, sed et tenem quemdam sonum dentibus edere, dum prostratas fruges mordendo comminunt, tanquam venti flammam agitantis.

haurit). Sic Isaias, cap. xiii, 8, de Babiloniorum clade, ait: «Facies combustae vultus eorum,» id est nigrescent pavore et morore: sicut enim letitia vultus fit serenus et splendidus, ita tristitia et metu fuscatur et obnubilatur, ait S. Hieronymus et Theophylactus. *Secundo*, Theodoretus haec refert ad famem, quasi ad causam, *q. d.* Præ fame fient luridi et atrii; item solis ardore, cum in Chaldea quasi mancipia cogentur laborare in luto, et aliis sordidis ministeriis, ait Sanchez, praesertim cum fient ollarii, cacabarii, terrarii, furnarii, carbonarii; qui quam atrii sint, videre est in fodinis Leodiensibus.

Tropologiae hic est typus, hic color decolor, haec species, haec facies peccatorum omnium eorum Deo et angelis ejus.

7. *ASCENDENT MURUM* — Chaldaeus. Nota: In parabolis miscetur res cum parabola; unde quaedam dicuntur in his quae magis proprie rei quam parabole ipsi conveniunt. Tale est hic, ascendere muros Jerusalem, et per eos in urbem obsessam irrumpere, quod magis Chaldaeis, quam locustis eorum, antitypis, convenit. Talia sunt et quae sequuntur: «Urbem ingredientur, in muro current, in domos consendent;» et vers. 11: «Nulla sunt nimis castra ejus, quia fortia: viri in vis suis gradientur.» Viri, id est singuli quasi viri fortes more exercitus, in acie et ordine suo procedent. Hebraeus enim *vir* duo significat: primo, *vir*, id est unusquisque; secundo, *vir*, id est fortis et virilis.

Ita locusta a egressurum universa per turmas suas,» ait Sapiens *Proverb.* xxx, 27. «Hoc nuper, inquit S. Hieronymus, in hac provincia (Judaea) vidimus. Cum enim locustarum agmina venerint, et aera qui inter caelum et terram est occupant, tanto ordine et dispositione jubentis Dei volitant, ut instar tessellarum, quae in pavimentis artificis figuntur manu, suum locum teneant, et ne pacto quidem, ut ita dicam, ungue transverso declinent ad alteram.» Hoc est quod subdit Joel: «Unusquisque fratrem suum non coarbitabit, singuli in calle suo ambulabunt;» Syrus: *Singuli in semita sua ibunt, de pondere* (gravitate) *iudicii sui cadent, et non ascendent ad summum.* Per has locustarum acies, ordinatam Chaldaeorum aciem intellige.

8. *SED ET PER FENESTRAS CADENT.* — «Nihil enim locustis inivum est, cum et agros et sata, et urbes et domos, et cubiculorum secreta penetrent,» ait S. Hieronymus, nisi fecerunt locustae a Mose immissae in Pharaonem et Aegyptios, *Exodi* i, 14. Notat Chaldaeorum impetum, impudentiam et audaciam; quod quasi locustae per fenestras, portis clausis, in domos Judaeorum irruturi sint.

ET NON DEMOLIENTUR — passive, id est non ledentur, non sauciabunt se in hoc saltu per fenestras, *q. d.* Moiem corporis sui armis gravati ad humum non allident, de mole et robore suo nihil hoc casu decerpent. Hoc signo notat eorum dex-

teritatem et exercitationem in pugnando, saltando, etc., aeque ac audaciam, qua in ipsos hostium gladios intrepidè irruunt; quin et illis, ex usu et habitu salendi et digladiandi, ita Sanchez. Posset quis suspicari, pro *demolientur*, legendum esse *demoriantur*, id est vulnerabuntur adeo ut moriantur. Hoc enim significat hebraeus *דמו יתפסו*. Verum codices Latini, etiam antiquissimi, quos Romae inspexi, constanter legunt *demolientur*, id est destruentur, et, ut Septuaginta apud S. Hieronymum, *consumentur*; idque latinum est, non barbarum. Veteres enim active dicebant *demolio*, *demoliri*, pro *destruo*, *destruxi*; ac consequenter, passive *demolitor*, *demolitus sum*, pro *destruor*, *destructus sum*. Sic cap. i, 17, dicitur: «Demolita,» id est destructa, «sunt horrea,» ita Alphenus in leg. *Qui insulam*, in prin. ff.: «Dominus, ait, insulae, quia aedificia vitare diceret, demolierat eam.» Et Ulpianus in leg. *Quid tamen*, §. 4, ff. *Quibus modis usus fructus amittit*: «Si demolitis, ait, aedibus testator alias novitas restituerit;» et: «Aedificium demolitum,» in leg. *Qui insulam*, in prin. ff. *Locat*. Sensus ergo est, *q. d.* Audaces Chaldaeae praedae avidi, clausis ostiis, per fenestras irrumpent in domos, et non demolientur, id est non concidentur, non ledentur, vel a se suisque armis in hoc saltu, vel ab incolarum, puta Judaeorum, se suasque domos defendentium, gladiis; tam enim fortes et dexteri erunt, ut saliendo in arma sua non impingant; tam terribiles, ut Iudaei eos invadere non audeant, sed in latebras se abdant.

Nota: Pro *fenestras* hebraice est *סדא* *sedach*, id est immissio et emissio, puta fenestra, per quam lux et aer in domum emittuntur, sordes vero in plateam emittuntur et eiciuntur. Rursum, *sedach* significat missile, puta telum, vel jaculum. Unde Septuaginta vertunt: *In jaculis cadent, et non consumentur*; Pagninus et Vatablus: *Semper gladium dejicient se, et non sauciabuntur, q. d.* Chaldaeii irruent in gladios Judaeorum, hisque non ledentur, sed eos sternent, suisque ipsorum gladiis eos confodient. Rursum, pro *demolientur* hebraice est *דמו יתפסו* *demoliant*, quod significat vulnerare, item esse avarum, ambire pecuniam. Unde Chaldaeus vertit: *Ad locum ad quem missi sunt vadunt trucidantes, et non recipient pecuniam, q. d.* Chaldaeii vitam Judaeis eripient, nec aurum ab eis pro luto oblatum recipient. Artas et Tigurina vertunt: *Luro non inhiant*. Sic et tropologiae demones animas querunt, non aurum. Denique discite hic avaritiam apposite hebraice vocari *בטא* *betsa*, id est vulnus, quia laedit et vulnerat proximam per usuras, fraudes, contractus, etc. Nam, ut ait Philosphus: «Pecunia est anima et sanguis mortuorum.»

10. *A FACIE EJUS* (populi, de quo vers. 2) *CONTEMIT TERRA, MOTI SUNT COELI.* — Est poetica hyperbole, in qua partim alludit Propheta ad locustas, partim ad Chaldaeos, per eas significa-

tos, *q. d.* Tanta tamque numerosa et densa erit haec locusta, id est exercitus Chaldaeorum; tantus pariter erit ejus horror et pavor in Judaeis, ut ipsis hoc metu percussis et attonitis, per locustas haec quasi nubes, perque pulverem ab eis excitatum, soli et luna obvelari et obtenebrari videantur (solen enim agmina locustarum ita densari subinde, ut dum volant expansis alis, solem coelumque obtegant), quin et praehorrisono tubarum clangore, tympanorum et tormentorum sonitu, equorum fremitu et cursu ungularum ad saxa collisione, militum clamore et furore, a caelum ruere, terra fluctuare videatur,» ait S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo, Ribera et alii. Simili modo Isaias, cap. xiii, 10 et 13, ait in excidio Babilonis solem, lunam et stellas retraxisse suum lunem, caelum fuisse turbatum, et terram motam de loco suo. Sic Psaltes, *Psalms*, xvii, poetice pingit Deum descendente ad vindictam impiorum, quasi caelos, aera, terram totamque mundi machinam quatiente, et, ut Poeta ait: «Qui nutu concutit orbem.» Vide Can. XXXII in *Prophet. Majores* (1).

Secundo, Theodoretus et Arias haec non hyperbolice, sed proprie accipiunt. Censent enim Deum ante exercitum Chaldaeorum premisisse procellas, fulgura et tonitrua ad percellendum Judaeos. Hisce enim caelum, id est aer totus, aeque ac terra commovetur et quatitur, juxta illud Virgilii, *Aeneid.* IV:

Tonitru caelum omne ciebo.

Rursum procellis hisce sol caelumque obducentur et obtenebrantur. Unde sequitur:

ET STELLE RETRAXERUNT SPLENDOREM SUUM; — Syrus et Arabibus uterque: *Occidit lumen* (fulgor) *stellarum.*

11. ET (id est quia) *DOMINUS DEDIT VOCEM SUAM ANTE FACIEM EXERCITUS SUI*, — id est ante exercitum suum, puta ante Chaldaeos. Vox enim Dei est tonitru, ut patet *Psalms*, xxviii, 2 et seq. Alludit ad vocem ducis, qui suos milites ad instans praelium ingenti animo et voce cohortatur et acuit, *q. d.* Deus quasi dux belli milites suos, puta Chaldaeos venientes in Judaeam, per tonitru animabit ad bellum; Judaeos vero per idem percellat et perterrificet, quia ejus benignum vocem et invitationem ad penitentiam audire noluerunt, ejusque legatos, puta Prophetas, contempserunt; tonitru ergo Dei audient et sentient, qui ejus bla-

(1) Crednerus et Hesselbergus et alii, quae hoc et vers. 11 habentur, non amplius ad locustas, verum ad Dei adventum, praesentiam referri volunt, coll. *Nahum*, i. Cum vero, inquit Maurer, cui consentit Ackermann, quae vers. 11 memorantur *exercitus Jovo et castra Jovo et executores Jovorum Jovo*, manifesto sint *agmina locustarum*, nec quilibet reperiat in vers. 10, quod in locustas non convenit, equidem non dubito ad locustas referre haec quoque.

dei hic vocantur milites et exercitus Dei, quia quasi liciores fuerunt justitiae et vindictae divinae exercite in Judaeos aliasque gentes. Licet enim ipsi dominandi libidine, et spolis ditandi se cupidine Judaeos gentesque tyrannice invaserint, ac proinde ad hoc directa a Deo excitari et positive immiti non poterint; Deus tamen hanc eorum tyrannidem, libidinem et cupidinem directe permittere decrevit, aeque ipsa permisit ad hoc, ut per eam Judaeorum gentiumque luxum, idololatricam aliaque peccata castigaret. Vide Can. XXXVI in *Majores Prophetas*.

Allegorice, haec veriora et majora erunt in die mortis, et magis in die iudicii, cujus hic viva imago datur in excidio Hierosolymae per Chaldaeos. Itaque haec dies erit temerarium et calliginis, quae locustae, id est demones innumeri armati peccatis nostris quae in vita commisimus, animam invadent, percellent, lancinabunt, et in extremas anxietates redigent, ut terra, aer ac caelum nimis ei angustum videatur.

12. *CONVERTIMINI AD ME* (qui aversi eratis a me, et conversi ad varias illicitesque vestras cupidines): *CONVERTIMINI* (inquam) *IN TOTO CORDE*, — tota mente, tota anima, toto spiritu, toto affectu. Ego enim cordis et mentis sum creator et dominus, ideoque totum illud mihi dedit, imo reddi volo, nec patior ex eo partem aliquam quae idolis, venerant venter datur, mihi suffurari. Vide S. Gregorium, lib. VII *Moral.* cap. XII, ad illud *Jobi*: «Involute sunt semite gressum eorum,» ubi docet peccatores saepe facere bona proposita, sed, occurrente tentatione, illico ad sua vitia relabi, quia cor non mutant, nec serio et ex toto corde se ad Deum convertunt: «Esse quippe humiles, inquit, sed tamen sine despectu; esse contenti propriis, sed sine necessitate; esse casti, sed sine maceratione corporis; esse patientes, sed sine contumeliosis volunt: cumque adipisci virtutes quaerunt, sed labores virtutum fugiunt, quia aliud quam exhibere belli certamina in campo nascunt, et triumphare in urbibus de bello concupiscunt.» Cum ex adverso, ut ait S. Bernardus, humilitio sit via ad humilitatem, passio ad patientiam, mortificatio ad castitatem, jejunium ad abstinentiam. Vera ergo conversio fit per solidum, serium et efficax voluntatis propositum de mutanda vita, si illud crebro innovet, et in opus conferatur. «Averso a Deo, inquit Hugo de S. Victore, fit tribus modis: vanitate mundi, voluptate sui, curiositate proximi. Ad conversio fit confessione oris, compunctione mentis, mortificatione carnis; ut scilicet in ore veritas, in mente puritas, in carne pudica sit sobrietas.» Porro internam hanc cordis conversionem, et compunctionem ostendite «in jejunio,» quo punialis peccata carnis et gula, «et in fleu et in planctu,» quo non tantum lacrymis profusis defleatis, sed et cum gemibus, suspiriis, tonsione pectoris, compulsionem manuum, etc., ploratis et plangatis pristina scelera

et cæcitatem vestram, ac ingratitude et injurias mihi illatas.

Recte enim Tertullianus, lib. *De Pœnit.* cap. ix, penitentibus hoc actus et gestus ex prisco Ecclesie more prescribit: « Exomologesis, inquit, prosternendi et humiliandi hominis disciplina est, conversionem injungens misericordie illi- cem. De ipso quoque habitu ac victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum meritoribus dejicere, illa quæ peccavit tristi tractatione mutare; cæterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed anime causa; plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, et mugire dies noctesque ad Dominum. » Idem, lib. III *Contra Marc.* cap. xviii ait afflictos « in rebus attonitis, genibus positos et manibus cædentibus pectus, et facie humi volutate orationem commendare debere. »

« Convertimini ergo ad me in toto corde, » ut scilicet omnes affectiones in unum Deum referatis. Audi S. Bernardum, serm. 2 *De Quadrag.*: « Attende solerter quid diligas, quid metuas; unde gaudeas, aut contristeris, et sub habitu religionis animum secularium, sub pannis conversionis invenies cor perversum. Totum enim cor in his quatuor affectionibus est, et de his accipiendum puto quod dicitur, ut in toto corde tuo convertaris ad Dominum. Convertatur proinde amor tuus, ut nihil omnino diligas nisi ipsum, aut eum propter ipsum. Convertatur etiam ad ipsum timor tuus, quia perversus est timor omnis, quo metuis aliquid præter eum, aut non propter eum, sic et gaudium tuum et tristitia æque convertatur ad ipsum. Hoc autem ita fiet, si non nisi secundum eum delectas, aut leteris. »

13. SCINDITE CORDA VESTRA. — Solebant enim Judæi in blasphemiam et simili atroci scelere, æque ac in gravi luctu scindere vestimenta a capite usque ad pectus, ait Arias, ut hac scissione ostenderent internum animi dolorem et dispendium. Sed in multis hæc scissio erat mera cæceremonia, hærens tantum in veste, nec ex corde permanans. Jubet ergo Deus hic cor scindi, potius quam vestem.

QUINQUE EPITHETA declarant irruensam Dei pietatem et clementiam erga peccatores penitentes. *Primum* est, quod in eos sit « benignus, » hebr. חַנּוּן *chanun*, id est misericors, gratosus, benignus; *secundum* est, quod in eos sit « misericors, » hebr. רַחוּם *rachum*, id est miserator visceralis, sive commiserans ex intimis visceribus; *tertium* est, quod sit « patiens, » hebr. אַחֵזק *echek oppaim*, hoc est longis, id est latis, *narbibus*, hoc est longanimis, patiens, tardus ad vindictam, facilis ad veniam; qui enim latus habent nares, tarde irascuntur et cito placantur, quia ire fumos naribus efflant: ex adverso קָדָר *kadur oppaim*, id est angustis naribus, significat faciliem ad iram, et tardum ad veniam; quia ira spiritus et fumos efflare nequit, sed reservat,

et in corde menteque continet, uti dixi *Ezodii xxxiv*, 6; *quartum* est « multæ misericordie, » id est *multæ pietate et bonitate; quintum* est, « præstabilis, » id est placabilis et pœnitens, « super malitia, » id est afflictione et punitione, quam comminatus est peccatoribus, ut scilicet, pœnitente homine, pœniteat et Deum, nec minarum decreta is infligat, sed ea revocet et aboleat. Ita Hebræus, Chaldaeus, S. Hieronymus et alii. Hebraice enim est נִחָם *nicham*, id est pœnitens super malitia, ut vertunt Septuaginta et Vatablus. « Deus, ait Hugo Victorius, benignus est, quia iram inimicorum verit in mansuetudinem; misericors, quia sævitiam in pietatem; patiens, quia contemptum in compunctionem; multus misericordia, quia odium in dilectionem; præstabilis super malitia, quia harathrum desperationis in gratiam provehit contemplationis. » Unde Arabicus verit: *Multæ misericordia potentia ejus, et gratia ejus, et covertens malum;* Syrus: *Convertens misericordiam.*

Nota hic rursus latinam, imo elegantiam nostri Interpretis. Nam « præstabilis super malitia, » latine ad verbum idem est quod præstans, vel qui præstat, excellit et eminet malitia, hoc est iræ et vindictæ; qui major et melior est malitia, nec sinit se ab ea vinci aut regi, sed eam ipse ut dominus vincit et regit. Ita Ribera. Ira enim est quasi fera tigris, et quasi indomabilis læna; quis enim hominum furens ira et cholera, eum domet et regat? Ira ergo dominatur irato, eique habenas rationis et imperii excutit, imo vero eum quasi mancipium sibi servire et obsequi facit. Unde Poeta:

Ira furor brevis est.

Et Cicero, *Tuscul.* IV: « An, ait, est quidquam similis insanie, quam ira? Quam bene Cœlius inquit dixit insanie: color, vox, oculi, spiritus, impotentia ditorum atque factorum, quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homericò fœdus? Quid Agamemnone in jurgio? nam Ajaxem quidem ira ad furorem mortemque perduxit. » Deus autem tam potens, tam sanctus, tam mansuetus est, ut iræ et vindictæ suæ ad nulum imperet; tam prestans et excellens est ejus bonitas, ut omnem malitiam culpe, quam pœnæ peccatoribus decrevit, omnem vindictæ cupidinem, omnem puniendi sententiam in eos latam, si pœniteant, mox revocet et deleat. Unde Hebræum *nicham* verit potest, *consolabilis super malitia*, q. d. Deus malitiam, id est iram et vindictam, quantumvis treuem, amarissimam et acerbissimam consolari, flectere et dulcorare potest, imo ipsam iram vertere in consolationem et benevolentiam summam. Quanta esset vis et dulcedo mellis, quod fel, imo mare felleum dulcoraret! Longe major est vis bonitatis Dei, dulcorantis omnem malitiam et amaritudinem. Hanc sibi proponant irati, in eaque quasi abyso iras suas iram et sepeliant.

Porro *præstabilis* Lænis idem esse quod præstans, excellens, eximium, patet ex Cicerone lib. *De Amicitia*, ubi ait: « Nihil amicitia præstabilius esse potest, » et lib. II *De Natura deorum*: « Nihil melius videri, nihil præstabilius, nihil pulchrius; » et lib. II *De Orat.*: « Sumende autem res (oralori) erunt aut magnitudine præstabilis, aut novitate prima, aut genere ipso singulares. Neque enim parvæ, neque usitate, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent; » et Gellius: « Chilo, ait, præstabilis homo sapientie, » Sic Deus « præstabilis, » id est præcellentis, eminentis et transcendentis est misericordie, quæ oritur partim ex ejus celsitudine et magnitudine animi immensa. Verum enim est illud Ovidii, lib. III *Tristium*, eleg. 3:

Quo quisque est major, magis est placabilis ira,
Et facilis motus mens generosa capiti.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.
At lupus et turpes instant moribus arsi,
Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Partim ex ejus infinita bonitate. Boni enim viri proprium est, ait Plato, opus suum non destruere, sed perficere; perficere autem pœnitentia ex parte destructi, et remissione ex parte Dei. Quod videns Moses inter alia arcana sibi ostensa in Sina, dum Deum corpore vestitum a tergo intueretur, exclamavit: « Dominator Domine, Deus, misericors et clemens, patiens et multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, » id est in mille generationes, etc., « qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam et quartam generationem. » Quantum ergo mille excedit quatuor, tantum bonitas et clementia Dei excedit justitiam. Hoc est quod Ecclesia profitetur dicens: « Deus cui proprium est misereri semper et parcere. » Vide dicta *Ezodii xxxiv*, 6.

Moraliter, fidelis hæc Dei sui, ad cujus imaginem creatus et per Christum recreatus est, attributa jugiter consideret, eaque imitari, induere, et moribus exprimere studeat. Scripsit S. Thomas hæc de re, *Opusc.* LXII, quod inscribitur: *De divinis moribus*, quo docet quomodo quindecim attributa Dei emulandi debeamus, itaque fieri divini. *Primum*, inquit, est immutabilitas. « Apud » Deum enim « non est mutatio, nec vicissitudinis obumbratio, » Jac. I, 17; et ideo immutabilia sunt opera ejus secundum essentiam, scilicet angelus, anima, cælum et quatuor elementa; mutat quidem multa in mundo, sed omnis hæc mutatio est in creaturis, non in Creatore. Sæculares assidue mutantur, et constantes sunt in sua inconstantia; Sancti vero tendunt jugiter ad mentis constantiam, ut nec adversis fracti, nec prosperis illecti a via recta deflectant; insuper eundem semper in statu, incessu omnique conversione vite patienter servant. *Secundum*, omne bonum Deo placet, omne malum displicet; ita et Sanctis pla-

cet omne bonum semper et utique, et in qualibet creatura, omnibusque bonum, id est gloriam Dei et salutem proximi impugnantibus fortiter resistunt, multo magis omni malo, id est peccato. *Tertium*, Deus prævidet et providet omnia; ita Sancti prævident tentationes, contra easque se muniant; item novissima, puta mortem, judicium, itaque suis rebus et salutis eterne prospiciunt. *Quartum*, Deus patiens est, quin et solem suum oriri facit super bonos et malos, ac pluit super justos et injustos; ita et Sanctorum propria virtus est patientia, qua inimicos non tantum tolerant, sed et amant, eosque beneficiis obruere et amicis reddere student. Rursum, patienter suslinunt tot scelera, tot rapinas, tot oppressiones, tot strages et clades publicas et privatas, quæ in hoc mundo fiunt; sicut Deus eadem sustinet. Hoc enim commendat omnipotentiam Dei: non enim est magnæ potentie iniquum in foveam inferni demergere, sed misericordiam suam parcendo maxime et miserando manifestare. *Quintum*, Deus est justus, adeo ut quantum est ex parte ipsius, nullus ex alterius malitia recipiat detrimentum. Nihil enim nocet S. Michaeli casus Luciferi, nec Judæ malitia Petri charitatem immittit; secus faciunt mundani, qui unius, v. g. religiosi aut clerici peccatum, in totum ordinem et statum Ecclesiasticum refundunt; at Sancti Dei justitiam imitantur. *Sextum*, Deus est rectus, nihil facit ex privato amore vel odio, nunquam propter justitiam misericordiam deserunt, nec propter misericordiam justitiam derelinquit; idem facere student Sancti. *Septimum*, Deus est liberalis, et communicat ex suo quidquid communicabile est, etiam his qui id non petunt, imo negligunt et contemunt. Ita angelis communicavit suam beatitudinem, apostolis suam potestatem, ligandi et solvendi, prophetis suam prescientiam, doctoribus suam sapientiam, martyribus suam fortitudinem, confessoribus suam constantiam inter læta et tristia, virginibus suam puritatem, ac speciatim Mosi suam mansuetudinem, Josepho suam providentiam, Eliæ suum zelum, Samsoni suum robur, Salomoni suam prudentiam, Davidi suam misericordiam, B. Petro suam charitatem, S. Joanni suam castitatem, S. Paulo suam magnanimitatem: sic et Sancti oculos habent ad videndum pro aliis, aures ad audiendum confessiones, os ad predicandum, pedes ad ambulandum, cor ad meditandum pro aliorum salute. *Octavum*, Deus est placabilis: nam pœnitentibus ita offensas etiam gravissimas condonat, ut nunquam illarum recordetur, eosque ita diligit, imo magis quam ante; ita et Sancti injuriæ obliviscuntur, familiaritatem suam lædentibus non subtrahunt, imo omnia probra condonant, et pro exprobrantibus orant. *Nonum*, Deus est benignus his qui eum gravissime offenderunt, imo suis irrisoribus et cruciforibus, quos gratia sua prævenit, vocavitque ad pœnitentiam, gratiam et

gloriam; ita nihil facit Deo sic similem, ait S. Chrysostomus, atque malignis et ledentibus esse benignum et clementem, cum sit cumulus perfectionis inimicis diligere, et pro ipsis orare, uti fecit Christus in cruce. Rursum, Deus a nomine exigit quidquam supra vires in penitentibus, orationibus, elemosinis omniaque disciplina; sed paucis lacrymis et gemitu, imo corde dolente et contrito contentus, omnia scelera indulget: sic Sanctus nomen gravat supra vires, sed tantum exigit id quod facile prestare potest. *Decimum*, Deus est verax in dictis et promissis, ut patet in oraculis hęc Prophetarum: ita Sanctus verax et fidelis est, tum Deo in fide, cultu, obedientia ac votis; tum proximo in omnibus dictis et factis, quia « qui veritatem odit, odit Christum, » et, ut ait S. Chrysostomus: « Veritatis proditor est non tantum ille qui mentitur, sed etiam qui libere veritatem non pronuntiat aut defendit, cum opus est. » *Undecimum*, Deus non est acceptor personarum, ut divites et potentes præferat pauperibus et miseris, imo hos illis anteponeit et evellit, uti evexit Davidem, Saulem, Gedeonem, Josue, etc., ad regnum et principatum, et in donis gratiæ non respicit naturæ dotes, atque in donis gloriæ nil nisi merita intuetur; denique æqualis est ei cura de omnibus; ita et Sanctus tam amat et curat pauperes quam divites, tam peregrinos quam cives, tam, imo magis, afflictos quam felices; nam æque omnes juvare, et ad salutem dirigere satagit. *Dodecimum*, Deus nulla re turbatur, sed in omnibus rebus et eventis est æquanimis: ita Sanctus vitam omnem turbationem, quia modica, vel potius nulla gratia quiescere potest in anima turbata. hinc maledicta et malefacta proximorum dissimulat, et cum Davide quasi surdus ea non audit, et quasi cæcus ea non videt, quia totus in Deo Deique voluntate et directione defixus est et conquiescit. *Decimum tertium*, Deus non querit commodum suum, sed in omni opere creationis, conservationis, gubernationis, redemptionis, etc., spectat bonum hominum et creaturarum: sic et Sanctus non querit que sua sunt, sed pure Dei gloriam, et proximorum utilitatem in omnibus actibus suis procurat; quia quanto magis et purius Deum respiciemus, et quanto minus nostram, magisque proximi utilitatem attendimus, tanto acceptabilis est Deo, et tanto universitati fructuosus est opus nostrum. *Decimum quartum*, Deus omnia bene et perfecte facit in operibus naturæ, æque ac gratiæ, sive sit ventus, sive pluvia, sive calor, sive frigus, sive sterilitas, sive ubertas, etc., pro illo tempore nil melius fieri potest, quia immensa sua sapientia singula perfecte suo tempore operatur: sic et Sanctus utilitatem in singulis operibus suis perfectas, quia tota salus ejus et omnis laus Dei, ac universalis utilitas ex uno opere penderet; et quasi nunquam ad illud esset reversurus, neque aliud opus incepturus: unde in

eo conquiescit, donec illud absolvat et compleat. Qui enim cupit avertique absolvere, ideoque festinat, ut ad aliud se transferat, minuit affectum et conatum operis, lassescit, et facile ab incepto desistit. *Decimum quintum*, Deus non punit his idipsum: idem facit Sanctus, qui in hoc, et in reliquis universis studet se per omnia conformare sanctissimæ Dei voluntati. hæc summam, que fuit D. Thomas, *Opus. LXII.*

14. QUIS SCIT SI CONVERTATUR? — Ita vertant et Septuaginta, Vatablus et alii passim; licet enim si non sit in Hebræo, tamen de more ex phrasi Hebræa subintelligitur. Vox si significat dubitationem Prophete de venia Judæis: etiam penitentibus apud Deum impetranda; licet enim certo sciret Deum penitentibus semper remittere offensam, id est culpam et penam æternam; tamen sciebat pariter Deum non semper penitentibus remittere penam temporalem, qualis hæc erat excoicium Judææ per Chaldeos a se decretum et comminatum. « Illa ergo dubitans Propheta, ait: « Quis scit si convertatur, et ignoscatur? » id est an forte ignoscatur, quasi dicit: Spero eum ignosciturum, at asserere et promittere non audeo. Simili modo Deus Davidi penitentem culpam homicidii et adulterii remisit, non penam; nam eum pariter morte filii, et privatione regni in persecutione Absalonis, II Reg. xii, 10. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rufinus, Rupertus et alii. Chaldeus ex Hebræo, omisso si, verit asseritve et paraphrasticè hoc modo: « Qui scit apud se esse peccata, discedat ab eis, et misericordia applicabitur ei; et quicumque penitentiam egit, remittantur ei peccata sua, et recipiet benedictiones, ac consolationes, et erit ejus oratio sicut viri qui offert oblationes et libamina in domo sanctuarum Domini. »

ET IGNOSCAT. — Hebr. וַיְחַנְּנֵם *venichem*, id est *penitent*; hoc est, revocet sententiam, non vastando Judæam per Chaldeos, ut decreverat.

ET RELINQUAT POST SE BENEDICTIONEM. — Est propositio: loquitur enim de Deo, quasi de homine offenso, qui penitentia amici a quo offensam est placatus, iram et offensam ponens, ad amicum redit blandus et serenus, imo eum munusculis et donis, quæ deinde abiens illi reliquit, tanquam symbola amicitie retnegratæ, q. d. Simili modo Deus vobis, o Judæi, relinquet benedictionem, id est frugum et bonorum omnium copiam, ex qua illi in gratiarum actionem « sacrificium et libamen » crebro et large offerre possitis. Paulo aliter *post se* explicat Christophorus a Castro, q. d. Post suam vindictam, puta post 70 annos captivitatis Babylonicæ.

15. CANTATE TUBA IN SION. — ut sono tube omnes convocetis ad publicam supplicationem et litaniam ad tantam cladem avertendam. Jactet enim ad populum convocandum utebantur tubis, ex præscripto Dei, *Numer. x, 1*, non campanis: hæc enim proprie sunt Christianorum, et iudicio qui-

Dei.
omni
quæ
tantum.

dem fuerunt minores, sed pace Ecclesie redditæ per Constantinum, paulatim grandiores factæ, nomen autem campanarum acceperunt a loco, ubi primo majores factæ sunt, nempe a civitate Nola in Campania; unde et minores campanulæ dicuntur Nola. Ita *Ration. divin. Offic. lib. I, cap. iv, num. 1*, Cardinalis Baronius, tom. I, anno Christi 38, Judocus Lorichius in *Thesaur. Theolog., verbo Campana*.

Ex hoc loco refellitur Lutherus, et eum secuti Magdeburgenses, *Centurio III, cap. x in Tertull., qui processiones et litanias publicas referunt ad Montani hæretici cæremonias, et Tertulliani errores. Nam illas hoc loco Deus indicii jubet per Prophetam, uti et Josue cap. vi, 4*, ubi per illas corruerunt muri Jericho. Eisdem indicii David, I *Paral. xii, 2*, et Josaphat, II *Paral. xx, 21*; imo eas sanxit Christus suo facto et exemplo, dum publica populi processione ingressus est Hierosolymam in die Palmaram, *Matth. xxi, 8*. Ita Gregorius Magnus in publica lue et peste publicas litanias indicii, quibus aversa est ira Dei et plaga, ut ipse testatur lib. XI, *epist. 2*. Et Carolus Magnus imperator, lib. VI *Legum, cap. lxxiv*: « Litanias, inquit, « major more Romano septimo Calendæ maii celebratur. » Eandem sanxit Concilium Moguntinum habuit anno Christi 813, cap. xxxiii. Ita anno 36 imperii Theodosii Imperatoris, cum Constantinopolis terræ motu qualeretur, totus populus supplicans inclamavit: « Kyrie, eleison, » ac puer raptus in caelum jussus est Episcopo et populo nuntiare, ut litanias facerent, dicerentque: « Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. » Proclus ergo Episcopus, hæc suscepta litanias, præcepit populo sic facere, et statim terræ motus cessavit, inquit Paulus Diaconus, lib. XIV *Var. Hist. Plura vide apud Iudæum Coccium in Thesaur. Cathol. part. II, lib. III, art. 7*. Vere S. Leo, *serm. 3 De jejuniis septimi mensis, cap. iii*: « Plenissima, ait, peccatorum obtinetur abolitio, quando totius Ecclesie una est oratio, et una confessio; si enim duorum vel trium Sanctorum pio consensui, omnia que poposcerit, Dominus præstanda promittit, quid negabit multorum millium plebi unam observantiam pariter exsequenti, et per unum spiritum concorditer supplicanti? » Et Tertullianus in *Apologético*: Publica, ait, omnium oratione, « quasi manu facta expositulamus, et vim facimur Deo. Sed hæc vis grata est Deo. »

SANCTIFICATE JEJUNIUM (inducite sanctum jejunium. Vide dicta cap. I, 14), VOCATE CŒTUM. — Mystica S. Bernardus, *serm. 4 De jejuniis Quadragesimæ*: « Sint, ait, jejuniis nostris, ut facile caelos penetret, due alæ, orationis scilicet et justitiæ, » ut reddas fratri unitatem et pacem quam debes. Unde ait: « Vocate cœtum. Quid est enim cœtum vocare? Unitatem servare, diligere pacem, fraternitatem amare. Superbus ille Pharisæus jejunium habuit, jejunium sanctificavit, qui nimirum

et jejunavit bis in sabbato, et gratias erit Deo, sed non vocavit cœtum, dicens: Non sum sicut ceteri hominum, ideoque ala una nitens jejunium ejus, non pervenit in caelum. Vos ergo, charissimi, lavate manus vestras in sanguine peccatoris, et omnino solliciti estote ut alas duas habeat jejunium vestrum, sanctificationem scilicet, et pacem, sine qua nemo videbit Deum; sanctificate jejunium ut pura intentio et devota oratio divinæ illud offerat Majestati. Vocate cœtum, ut congruat unitati; laudate Dominum in tympano et choro, ut concors sit mortificatio carnis. »

16. SANCTIFICATE ECCLESIAM. — q. d. Fictio qua monendo, quo exhortando, qua minando, qua sanctæ vitæ exemplo præcedendo, ut totus Ecclesie populus se Deo suo sanctum præstet, itaque ejus offensam placet, eumque sibi reconciliet. Ita S. Hieronymus.

COADUNATE SENES. — q. d. Congregate omnis ætatis, ordinis et sexus homines, ut omnes clement in caelum, flagitentque misericordiam, carumque communi omnium voce, quasi armata manu, a Deo extorquant. Nominat præ cæteris « senes, » quia hi effusa ætate solent esse pariter a vitis carnis, et ob affectum debilemque valetudinem promptes ad preces et vota. Item « parvulos et sugentes ubera, » ut hi innocentes suo miserabili vagitu aures Dei pulsant fluctantque ad misericordiam. Sic de parvulis ab Herodo occisis ait S. Augustinus, *serm. 1 De Innocentibus*: « Miserebatur lamentatio matrum, et ad caelum transibat oblatio parvulorum, » Deum conficiens matribus totique Judææ. Sic pullos corvorum lamentabili cœcitate, quasi naturali præce, poscere cibum a Deo docet Psaltes, *Psal. cxvi, 9*: « Qui dat juvenis escam ipsorum, et pullos corvorum invocantibus eum. » Et leucucos suo rugula: « Catuli leonum, inquit, rugientes, ut raptant, et querant a Deo escam sibi, » *Psal. cxi, 21*. Et vers. 27 de omnibus animalibus ait: « Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. » Hæc enim sunt quasi naturales animalium observationes, quibus tacite ab auctore nature postulant cibum et potum sibi congruum. Unde Deus Indicum conditor eas audit et exaudit, dum cuique escam providet et largitur. Adde parvulos hos suo ploratu excitare parentes et vicinos, ut ferventius supplicent et plorent.

EGREDIATUR SONSUS. — q. d. Sponsi et sponsæ complexibus et voluptate thalamii abstinent, dædent se penitentibus et lacrymis, adeantque excusationem, ut una voce vociferentur in caelum, flagitantes veniam. Docet hic Propheta, tempore publicæ calamitatis, penitentibus et supplicantiibus conjugibus abstinentium coniugio, ut mænis ad dent orationi; quod et docet Apostolus I *Cor. vii, 5*. Et Rituale Romanum jubet ut pastores hæc dære monant conjuges, dum eos matrimonium conjugunt. Ita Nicolaus I, in *Respons. ad quest. Theogar. cap. I*, scribit ut toto tempore Quadragesimæ,

utpole orationis et jejunii, usu conjugii abstineant. Ita Noe eo abstiniuit toto tempore diluvii, degens in arca, idque volente Deo, uti ex S. Ambrosio dixi, *Gen. viii. 16.*

Symbolice Hugo Victorinus: Sponsus, inquit id est sapiens, a egerdatur de cubili suo, id est de studio sapientiæ; et sponsa de thalamo suo, id est de privilegio descendat contemplatiuæ gratiæ, et squalorem subeant penitentiæ, obtentu quærendæ veniæ.

17. INTER VESTIBULUM ET ALTARE. — Nota ex lib. III *Regum*, vi, templum Judæorum proprie tantum duas continuisse partes, scilicet Sanctum, et Sanctum sanctorum, sed ante se habuisse vestibulum, sive porticum, quam Aquila vertit *πυλαία*, quasi præviam templo. Hebraice vocatur *סוּחָת* *ulam*, id est colligatum et connexum templo; Symmachus vertit *ἑσπέρδιον*, q. d. *Antefores, profortium*, idque duplici de causa: prior, ad dignitatem Basilicæ et ad maiestatem incolarum. Hac enim de causa palatii addi solent vestibula, ut docet Vitruvius lib. VI, cap. VIII. Sic Romæ ante basilicam S. Petri, S. Laurentii, S. Clementis, S. Crucis, etc., videmus vestibula, sive porticus suis columnis subnixas. Posterior, ad adventantium stationem. Unde Macrobius, lib. VI, cap. VIII, vestibulum dici putat quasi *ve stabulum*, vel *ve statum*; ve autem tum intensionem significat, tum munitionem. Nam *vetus* dicitur ab ætatis magnitudine, quasi *ve*, id est magna ætas; *vehemens* quasi vi mentis instructum. *Vetus* autem et *vesanus* privationem significant sanitatis et cordis. Ergo locum ante fores relictum dici putant vestibulum a stationis excessu, quia in eo diu stabant adventantes, domus dominum salutaturi, expectantes audientiam. Et Gellius, lib. XVI, cap. I, vestibulum dici putat, quasi venientium statio: Servius vero, quod jannam vestiat: vel quod Vestæ consecratum esset. Unde nubentes puellæ limen non tangunt. Hinc Lucretius, lib. II:

Translata vetuit contingere limina planta.

Porro vestibulum hoc templi ad magnificentiam habebat in altitudine 120 cubitos, uti docet Vilalpando lib. III *De Templo*, cap. XLVI. Erat ergo infans ingentis turris: unde in ejus pinnaculo, hoc est culmine, stant diabolus Christus, eum tenans et dicens: « Mitte te deorsum, » *q. d.* Si tu es Filius Dei, ergo hoc tuum est templum: mitte ergo te deorsum, ut illesum te sis inter vestibulum et atrium sacerdotum; illique æque ac laici, hoc miraculum videntes, te ut templi dominum, Deique Filium agnoscat et colant. Ita Francisus Lucas in *Math. iv.* Nam ante hoc templi vestibulum, erat altum sacerdotum sub dio, et in eo erat altare holocaustorum; post hoc atrium sacerdotum sequebatur atrium extimum laicorum, quod ab atrio sacerdotum dividebatur muro trifium cubitorum altitudinis, teste Josepho lib. VII *Antiq.* cap. II; ita ut populus spectare posset

sacerdotes, holocausta cæteraque quæ fiebant in atrio sacerdotum, non autem illud ingredi.

Jubet ergo hic Propheta sacerdotibus, ut inter templi vestibulum et altare holocaustorum, id est in atrio suo, sed proxime ad vestibulum et templum, supplices orent et plorent; *idque primo*, quia decebat eos proxime ad templum, in tanta populi necessitate supplicare; *secundo*, ut populus eos spectare posset, et eorum exemplo accendi ad communes preces et complorationes; ita S. Hieronymus, Lyranus, Ribera, a Castro, Vilalpando et alii; *tertio*, quia sacerdotes prius sacrificabant, et per victimas pro peccato et holocausta parabant sibi aditum ad Deum, ut deinde accedentes ad vestibulum templi, sua vota processu Deo supplices offerrent. Quare tropologice significabatur accedenti ad orationem pramittendam esse mortificationem: altare enim holocaustorum symbolum erat mortificationis, templum orationis.

Denique in hoc loco a Joë hic designato occisus est et martyr occubuit Zacharias propheta, de quo Christus, *Math. cap. xxiii. 35*, ait: « Usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachia, quem occidistis inter templum et altare, » quod hic dicitur: « Inter vestibulum et altare. » Vestibulum enim templo erat connexum, et quasi pars extrema templi; quare nomine templi comprehendit illud Christus. « Plorabunt, » id est prostrati, cinerique et sacco operiti plorent et dicant: « Parce, Domine. » Hebræi enim sæpe futurum capiunt pro imperativo vel subjunctivo. Ita S. Hieronymus.

Nota hic sacerdotum esse flere et plorare peccata populi. Ita olim pii sacerdotes fuebant lacrymis in sacrificio. Hæc de causa sudario utebantur, uti etiam utuntur. Audi Amalarium lib. III *De Eccl. Offic. cap. xxiv.* « Propter effusionem lacrymarum tergendam fertur sudarium, ut in Martyrologio Bedæ legitur 19 Julii, quod Pater noster Arsenius propter redundancyem lacrymarum tergendam, semper sudarium in sinu vel in manu haberit. In manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporalis vita tedium nos pati superflui humoris, hoc est carnalis delectationis. » Porro Beda, in *Collectan.*, agens de vestibus sacerdotum, tom. III, hoc sudarium vocat mappulam, sive amapham, ita dictam a mundando sudore et humore; eamque ait sacerdotem gestare in sinistra. Unde videtur quod mappula hæc fuerit manipulus: nam et manipulus videtur dici quasi manus mappula; quodque in locum mappule, deficienti devotione et lacrymis sacerdotum, successerit noster manipulus. Quocirca Amalarium inter vestes sacerdotis non nominat manipulum, sed ejus loco ponit sudarium. Hinc et sacerdos induens manipulum ait: « Merear, Domine, portare manipulum fletus et doloris, ut cum exultatione recipiam mercedem laboris. » Manipulus ergo eum moneat compun-

tionis, devotionis et lacrymarum priscorum sacerdotum.

NE DES HEREDITATEM TUAM (populum tuum, de quo dixisti: « Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hereditatis ejus, » *Deut. xxiii. 9*; et: « Ecce mihi in peculium de cunctis populis, » *Exodi xix. 8*) IN OPPROBRIUM, UT DOMINENTUR HIS NATIONES, — Chaldeei.

Quare dicent (id est dicent; Septuaginta, *ne dicant*): Ubi est Deus foris? — *q. d.* Si nos tradis Chaldeeis, gentes et nos, et te, o Domine, subsannabunt et blasphemabunt dicentes: Deus Hebræorum suos Judæos deseruit, quia infirmus eos contra Chaldaeos tulari non valuit; aut, si valuit, immisericors et crudelis noluit. Averte hæc probra a te, a nomine tuo glorioso.

18. ZELATUS EST (zelabitur, id est amore et zelo prosequetur) DOMINUS TERRAM SUAM (Judæam), ET PEPERCIT (id est parceret) POPULO SVO, — cum Cyrum flectet, ut eos et Babylone in Judæam liberos dimittat, scilicet postquam eos captivitate septuaginta annorum cunierit, in eaque contritos, penitentes sibi que supplicantes, uti præcessit, audierit. Consolatur de more Propheta suos post minas et supplicia. Vide *Canon. XII.* Ita S. Hieronymus et alii passim. Unde Arabicus vertit: *Zelatus est Dominus terra, et pepercit populo suo.*

Tropologice, vide hic fructum contritionis et penitentiæ, quæ Deum non tantum ad misericordiam et amorem, sed et ad zelum parendi, et tuendi penitentes excitat et accendit. Quare merito exclamant hic Hugo Victorinus: « O fructuosa et virilis penitentia! O virago amplectenda, mediatrix peccatorum fidelissima! O secunda naufragii tabula! O refugium pauperum, miserorum auxilium! exsulum spes, debiliu fomes, lumen cæcorum, petulantium virga, vitiorum sera, virtutum apotheca: quæ sola iudicem flectis, conditorum arguis. Omnipotentem sternis, dum vulneris vincis, dum cruciaris crucias, dum vulnera sanas, dum salubriter succumbis gloriose triumphas. Tu sola, cæteris silentibus, thronum gratiæ audacter ascendis. » Probat id et illustrat exemplis: « David, inquit, manu duens reconcillias, Petrum restituit, Paulum illuminans, Publicanum sumptum de telonio Apostolorum fidenter inserit choro, Mariam de prostibulo levam in aethera, et jungis Christo: latronem affluens patibulo adhuc vernantem sanguine inseris paradiso. Quid plura? Tui juris est celestis curia. » Et mox per anitheta, mala culpæ inflictæ, cap. I, 10, bonis (quæ sequuntur vers. 22) penitentiæ opponens, et emendans: « Contra terre vastitatem, inquit, ipsius opponit uberitatem; contra famem, saturitatem; contra opprobrium, gloriæ securitatem; contra crudelitatem et incursionem hostium, ipsorum fetorem et interitum; contra sterilitatem fructuum, et arborum ariditatem, ipsorum germina et uberitatem; contra famem verbi et sitim doctrinæ, fontem vite inducit, et docto-

rem justitiæ; contra tristitia gaudium, contra confusionem solatium, contra conviciu gloriæ, contra mortem vitam, contra cinerum coronam. »

19. RESPONDIT DOMINUS (per me Joëlem hoc loco): ECCE EGO MITTAM VOBI FREMENTUM, — quod abstuli per eruam, locustam. bruchum et rubiginem, cap. I, 4.

ET NON DABO VOS ULTRA OPPROBRIUM. — « Ultra, » id est in longum tempus, puta hoc sæculo, vel quamdiu durabit vestri memoria. (Sic *non ultra*, non perpetuum, sed longum, et immemorabile tempus significat, III *Reg. x. 10*; IV *Reg. vi. 23*, et alibi. 20. ET EUM QUI AB AQUILONE EST (Aquilonarem tyrannum), PROCUL FACIAM A VOBIS (1).

Quæres, quisnam hic Aquilonaris? S. Hieronimus, Theodoretus, Remigius, Albertus et Hugo accipiunt Sennacherib, quem Dominus longe fecit a Jerusalem; quia dum eam obsideret, angelus Domini una nocte percussit centum octoginta quinque millia militum, itaque eum fugere compulit, IV *Regum. xix. 35.*

Verum Joë tota propheta agit de vastitate Judæis imminente, non a Sennacherib, sed a Nabuchodonosore et Chaldeeis, uti jam sæpius dixi. Hic enim veniens ab Aquilone, id est a Chaldæa, cepit et vastavit Jerusalem, ac Judæos in captivitatem Babylonem abduxit. Unde Jeremias, cap. I, 14, comminans ejus cladem, eundem vocat aquilonem: « Ab Aquilone, inquit, pandetur malum super omnes habitatores terre. » Hinc Deus procul fecit et abegit a Judæis, dum ejus filium, vel nepotem Balsasarum cum urbe Babylone, totoque regno per Cyrum evertit. Quicque Chaldaeus, qui tum in Judæa degebat, illicque presidebant, ut patet *Jerem. xl. 10*, audita hæc Balsaris domini sui clade, perterriti fugerunt in invias solitudines, partim versus mare Mortuum situm ad orientem Judææ, partim versus mare Mediterraneum situm ad occidentem ejusdem, multique ex illis a Judæis et Persis cæsi sunt, ita ut occisorum fœtor

(1) Intelligendum esse (saltem in primo sensu literali) agrum locustarum a septentrionali oculo plaga in Judæam illatum docet nexus. Hac potuissimæ voce nituntur, inquit Maurer, qui quæ duobus hosc capibus continentur, ad populos hostiles, Assyrios maxime et Chaldaeos, referenda putant. Negant enim a plaga septentrionali venire locustas. Sed frustra. Res nota quidem est, plerique locustarum agmina in Palestinam venire a plaga cæli meridiana. Ratio est, quod vera ac propria locustarum patria sint deserta calida et areosa: cf. Hieronymum *adversus Jovin.* lib. II, cap. vi: « Orientales et Libyæ populos, quia per desertum et calidum arenæ vastitatem locustarum turbes reperuntur, locustis vestri moris est. » Aliquando tamen etiam ex septentrionali plaga in Palestinam locustas inferri, testis est, qui locustarum agmina suis ipse oculis vidit Hieronymus, qui ad hunc locum: « Greges locustarum, inquit, magis autem quam sequi consuevit adducere; » testes sunt itinerum a recentioribus susceptorum commentarii, ut qui docent, diversissimis itineribus ferri locustas. Cogitandum hæc dubie de locustis ex deserto Palestinæ ad Orientem sito illatis in Syriam, ex Syria in Palestinam.